

Argument

Filologul aplecat asupra monumentelor culturii scrise pare să se înrudească în multe privințe cu arheologul. Epocile trecute îi captivează în egală măsură. Deslușirea începuturilor, a originii lucrurilor devine atât pentru arheologie (*archè*, în greacă, are semnificația de 'început'), cât și pentru filologie o temă obsedantă, care determină însăși rațiunea de a fi a acestor discipline. Textele vechi nu sunt niște simple relicve amorfe, îngropate de vreme, ci închid în sine argumente irefutabile ale devenirii unei literaturi, ca și ale ecloziunii limbii literare. Aceasta din urmă nu se suprapune cu limba creațiilor beletristice propriu-zise, ci are o sferă mult mai largă, integratoare, fiind, după expresia consacrată a lui Iorgu Iordan, „haina tuturor producțiilor culturale omenești”.

Filologul își propune, aidoma unui arheolog, sondarea straturilor succesive care s-au suprapus în geneza unor texte din epoca medievală sau a modernității timpurii, o explorare profundă care să-i ofere șansa de a desluși date noi despre autenticitatea sau paternitatea acestora, elemente revelatorii privind datarea sau localizarea unor scrieri mai puțin cunoscute sau controversate. Întoarcerea la realitatea textului, la manuscris sau la tipăritura originală, constituie pentru filolog o condiție obligatorie a probității demersului său hermetic. Pentru un ilustru cercetător al manuscriselor medievale iluminate, precum Léon M.J. Delaissé, observațiile așa-zis arheologice asupra unei scrieri nu sunt decât o fază premergătoare care trebuie să însoțească investigația filologică propriu-zisă. Desigur, critica textuală nu se limitează la nivelul descriptiv, codicologic sau paleografic, necesar, de altfel, oricărui examen riguros. Dincolo de datele bibliologice exterioare, filologul face în permanență apel la analize tipologice sau la evaluări sintetice, la studiul istorico-cultural

sau la cel lingvistic, având astfel posibilitatea disocierii și a comparării caracteristicilor definitorii ale unei scrieri vechi, ale cărei dificultăți de interpretare rămân o provocare continuă. Arheologia textului poate primi, așadar, o conotație filologică mai largă, de unde și motivația titlului acestei cărți.

Structurat în două secțiuni, *Delimitări textuale* și *Schițe de portret*, volumul de față însumează o suită de contribuții privind literatura veche românească, concepute dintr-o perspectivă filologică, în accepțiunea restrânsă a termenului.

Am consacrat, mai întâi, un spațiu adecvat cercetării unor cărți reprezentative pentru discursul religios, scrieri care, dincolo de dimensiunea lor teologică și liturgică, au avut un rol întemeietor în cultura română, prin schimbarea paradigmei lingvistice și introducerea limbii naționale în biserică. Sunt trecute în revistă principalele versiuni și ediții ale *Evangheliei* și ale *Liturghierului* transcrise sau publicate în limba română, începând din secolul al XVI-lea, modelele și izvoarele care au stat la baza traducerilor, filiația textelor și, nu în ultimul rând, modul în care aceste cărți au condus, de la mijlocul secolului al XVIII-lea, la instituirea unor norme lingvistice supradialectale în toate tipăriturile românești.

Paralelismele dintre pasaje semnificative pe care le-am expus, în mod constant, permit compararea convergențelor și a divergențelor existente între texte de aceeași factură, elemente capabile să susțină demonstrația. Astfel, în versiunile *Parimiarului* din secolul al XVII-lea au putut fi evidențiate nuclee ale unui limbaj teologico-filosofic care tindea să se încetățenească în limba română. Cu toată literalitatea traducerii și caracterul compozit al limbii pe care le-am surprins în versiunea *Vulgatei* din 1760–1761, textul biblic datorat lui Petru Pavel Aron se constituie într-un document unic de spiritualitate românească din veacul Luminilor. În același filon ideatic se înscriu și mulțimea de calendare ce conțin o adevărată enciclopedie portantă sau edițiile *Mineielor* rămnicene, în ale căror prefete apar conexiuni surprinzătoare cu scrierile iluminiștilor francezi. În fine, am urmărit posteritatea, nelipsită de inconsecvențe de editare, a unei cărți de cântece câmpenești apărute la Cluj, în 1768, care, în spatele

unei ortografii aproape imposibile, ascunde un lirism genuin.

Ultimele noastre „delimitări” textuale au ca obiect de studiu scrierile poetice ale lui I. Budai-Deleanu, pe care le-am editat nu demult. După o incursiune în istoria textului și critica edițiilor realizate până acum, am selectat și am comentat mai multe contexte cu lecțiuni amendabile, care i-au alterat uneori autenticitatea. Principala concluzie care se desprinde de aici este aceea că restituirea unei opere la dimensiunile ei reale impune o revenire permanentă la manuscris, o recitare a textului original, menită să faciliteze o interpretare a grafiei cât mai fidelă.

Cea de-a secțiune a cărții cuprinde o mică galerie de portrete ale unor „vechiști”, cum sunt îndeobște numiți cercetătorii dedicați scrisului românesc din epocile trecute. Sunt figuri mai mult sau mai puțin cunoscute, precum A. Lambrior, Grigore Crețu, M. Gaster, Nicolae Drăganu, Al. Procopovici, Mario Roques, Ștefan Ciobanu și Ștefan Pașca, dintre care unii și-au legat destinul de Muzeul Limbii Române, fondat la Cluj, în urmă cu peste nouă decenii, de către Sextil Pușcariu. Deasupra filologilor invocați tronează efigia coplesitoare a lui Nicolae Iorga, văzut aici exclusiv în ipostaza sa de istoric literar de factură enciclopedică, un erudit fascinat deopotrivă de literatura veche și de cea modernă. Am îmbrățișat ideea că profilurile schițate nu pot fi nicidecum encomiastice sau doar curriculare, ci capabile să surprindă cât mai exact atât ceea ce a rezistat din teoriile avansate de fiecare, idei care și-au găsit confirmarea în timpurile noastre, cât și ceea ce este perimat. Un gest, în fond, de a regândi o posibilă istorie critică a filologiei românești.